

مسائل مستحدثه قضا (جلسه ۳) دوشنبه ۰۳/۰۷/۰۲

بررسی فقهی قانون تجارت؛ افلاس شرکت، شواهد و مؤیدات لزوم عاقبت سنجی در حکم به افلاس

شواهد و مؤیدات لزوم عاقبت سنجی در حکم به افلاس

هر کاری (شرعی یا غیرشرعی) که انسان می‌خواهد انجام بدهد باید لوازم و پیامدهای آن کار را در نظر بگیرد. حاکم شرع باید هر حکمی که می‌دهد باید عاقبت آن را در نظر بگیرد. مثال‌هایی هم در این رابطه ذکر شد. روایاتی ذکر شد که طبق آن‌ها امیرالمؤمنین علیه‌السلام فرمود حد سرق در جایی که احتمال دارد، سارق به دشمن پناهنده بشود اجرا نمی‌کنم. آیه شریفه‌ای هم شاهد آورده شد.

در این جلسه مؤیداتی ذکر می‌شود که به هریک از آن‌ها اشکال وارد است اما مجموع من حیث المجموع دلالت دارد بر اینکه در هر کاری باید عاقبت سنجی کرد.

۱- «وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافُتُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا». (اسراء/۱۱۷) احتمال دارد صلوات به معنای نماز باشد و احتمال دارد به معنای قرائت قرآن باشد. از ابن عباس نقل شده است که این آیه شریفه در مکه و در ابتدای اسلام نازل شده است. اگر پیامبر اکرم نمازش را بلند می‌خواند مشرکین متوجه می‌شدند و به قرآن یا نماز یا پیامبر اهانت می‌کردند. اگر کسی بخواند نماز جهری را بلند بخواند (مانند قراء قرآن که با صدای بلند تلاوت می‌کنند)، اشکالی ندارد یعنی اصل بلند خواندن نماز جایز است اما اگر این فعل جایز منتهی به اهانت کردن دشمن به قرآن بشود، جایز نیست.

۲- «وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ». (بقره/۲۳۵) تصمیم نگیرید با زنی که در حال عده است، عقد بخوانید تا اینکه عده او به پایان برسد. هدف اصلی این است که با زنی که در ایام عده است، وطی نشود، اما می‌فرماید که عقد نخوانید. شاید ابتداء این گونه بوده است که عقد در عده جایز است ولی وطی در عده جایز نیست؛ اما اگر کسی عقد را انجام بدهد، وطی هم خواهد کرد و نمی‌تواند صبر کند، لذا چون عقد خواندن در عده منجر به وطی می‌شود، فرموده‌اند عقد هم نخوانید اما اگر به فرض عقد سبب وطی نبود، عقد در عده اشکال نداشت.

۳- شبیه این آیه، آیه شریفه «وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ» (بقره/۳۵) است. آنچه حرام بود، این بود که از این درخت نخورند اما خداوند فرموده است نزدیک این درخت

نشوید با اینکه نزدیک شدن مباح است اما اگر کسی به حرام نزدیک شود، وسوسه می‌شود که آن را انجام بدهد، کما اینکه خداوند می‌فرماید: «وَلَا تَقْرَبُوا الزَّانَا». (اسراء/۳۲) نزدیک شدن به درخت که مباح است سبب وسوسه می‌شود که از آن بخورد و مرتکب اکل شود که حرام است، خداوند مقدمه را حرام می‌کند.

۴- «إِنَّكَ إِنْ تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا». (نوح/۲۷) نفرین حضرت نوح علیه‌السلام به دلیل آن بود که در اصل نبوت تردید ایجاد می‌کردند و خود مردم تقاضای عذاب کردند «قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ» (هود/۳۲) وگرنه پیامبر برای مردم درخواست عذاب نمی‌کند. این را می‌دانیم که هر بچه‌ای که به دنیا می‌آید ایمان به خدا دارد؛ «كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ» (کافی ج ۲ ص ۱۳)، لذا معنای کلام حضرت نوح این است که عاقبت این‌ها فاجر و کافر شدن است. مؤمن متولد می‌شوند ولی چون در خانواده کافر تربیت می‌شوند، فاجر گفار خواهند شد.

۵- «قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا». (یوسف/۳۶) خمر فشار داده نمی‌شود، بلکه انگور را فشار می‌دهند تا آب انگور بگیرند تا بعداً تبدیل به شراب بشود؛ یعنی خداوند ابتدای کار، عاقبت کار را در نظر گرفته است و اعصر عنباً را اعصر خمراً فرموده است چون منتهی به آن می‌شود.

۶- «وَسَأَلْتَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ». (اعراف/۱۶۳) این آیه درباره بنی اسرائیل است که روز شنبه که روز تعطیلی یهودیان است، ماهی گرفتن حرام بود. بنی اسرائیل ماهی نمی‌گرفتند اما تور می‌انداختند و ماهی در تور گیر می‌افتد و روز بعد آن‌ها را صید می‌کردند. یا اینکه روز شنبه جلوی آب را می‌بستند تا ماهی نتواند به دریا برود و روز یکشنبه آن‌ها را صید می‌کردند. تور انداختن در دریا حرام نبوده است چون صید ماهی در شنبه حرام بوده است و تور انداختن صید نیست اما تور انداختن منتهی می‌شود به اینکه روز یکشنبه صید بشود، یعنی عملی که مباح بود اما عاقبت و مقتضای آن امر حرامی است، مورد مذمت خداوند است. خدا حکم مسبب را روی سبب آورده است.

۷- این روایت را شیعه و نقل کرده‌اند که رسول خدا فرمود: «لَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ ثَلَاثًا إِلَّا وَ مَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ». (عوالی الثالی ج ۱ ص ۱۴۷ و مسند احمد ج ۲ ص ۱۳) اهل سنت چنین روایتی دارند که اگر زنی بدون محرم به حج برود، حج او باطل است. اگر امر دایر باشد بین اینکه همسر زن به جهاد برود و زن به حج برود یا اینکه هر دو با هم به حج بروند، فتوای اهل سنت آن است که جهاد بر این مرد واجب نیست بلکه باید همراه همسرش به حج برود چون سفر

زن بدون محرم، سفر معصیت است. شیعه سفر زن بدون محرم را سفر معصیت نمی‌داند اما چنین حدیثی داریم که زن نباید بدون محرم به مسافرت برود.

بدون محرم مسافرت رفتن زن، اولاً و بالذات حرام نیست اما معمولاً چون زن بدون محرم است شاید موجب حرام بشود.

۸- عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّي فَلْيَرْقُدْ، حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ، فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ، لَا يَدْرِي لَعَلَّهُ يَسْتَعْفِرُ فَيَسُبُّ نَفْسَهُ». (صحیح بخاری ج ۱ ص ۵۳) در حال چرت زدن و ناعس بودن نمازخواندن ایرادی ندارد اما طبق این روایت پیامبر می‌فرماید در این حالت نماز نخواند زیرا چه بسا چیزی می‌گوید که به ضرر خودش است، مثلاً به جای دعا کردن برای خود، خودش را نفرین می‌کند. نفرین کردن برای خود مذموم است، فعل مباح یا مستحبی که منجر به مذموم بشود، نهی شده است.

۹- عَنْ الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: خَطَبْتُ امْرَأَةً عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنْظَرْتُ إِلَيْهَا؟» قُلْتُ: لَا، قَالَ: «فَأَنْظُرْ إِلَيْهَا، فَإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ يُؤَدَمَ بَيْنَكُمَا». (سنن نسائی ج ۶ ص ۶۹ ح ۳۲۳۵) نگاه کردن به زن قبل از ازدواج جایز است، اما طبق این روایت پیامبر خدا به این امر مباح امر فرمود زیرا در این صورت ازدواج آن‌ها ماندگارتر است؛ یعنی رسول خدا عاقبت را در نظر گرفته است و به مقدمه‌ای که مباح است امر فرموده است.